

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН

Презентація з дисципліни « Конституційне право України»
на тему «Конституційно-правова відповідальність»

ВСТУП.

- ❑ Однією із системоутворюючих, кваліфікаційних ознак конституційного права є інститут конституційно-правової (державно-правової) відповідальності.
Проблема створення ефективного механізму відповідальності та контролю за діяльністю органів державної влади не втратила своєї актуальності й сьогодні, особливо стосовно вищих органів влади, які здійснюють основні функції держави.
- ❑ Широка політизація мас, кардинальна перебудова всіх ешелонів влади, рішучий поворот до прогресивних, демократичних відносин і, нарешті, проголошення й розбудова державної незалежності України владно диктують необхідність створення нових механізмів забезпечення реалізації повновладдя народу України. Одним із таких механізмів і є конституційна (державно-правова) відповідальність.
- ❑ Актуальність обраної теми обумовлена тим, що за сучасних умов така відповідальність набуває особливої ваги і значення, що зумовлено характером політичних, економічних та інших процесів у нашій країні.
Актуальність теми посилюється виключною важливістю виконання завдання по створенню ефективного правового механізму захисту Конституції, особливе місце в якому займає конституційна відповідальність.

ПЛАН

1. Поняття і особливості конституційно-правової відповідальності.
2. Специфіка конституційно-правової відповідальності
3. Співвідношення ретроспективного і позитивного аспектів в конституційно-правовій відповідальності.
4. Конституційні санкції та їх види.

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ – передбачений нормами конституційного права специфічний обов’язок суб’єктів конституційного права переносити особисті чи матеріальні незгоди за скоєне правопорушення, який виступає як засіб забезпечення норм конституційного права, часто має чітко виражений політичний характер, реалізує інтереси особливого кола суб’єктів через спеціальний механізм реалізації та втілення в життя; має цілу низку санкцій

Існують різні критерії класифікації конституційно-правової відповідальності.

За формою реалізації конституційно-правова відповідальність поділяється на:

пряму (безпосередню) – передбачену безпосередньо нормами конституційного права

непряму (опосередковану) – передбачену нормами інших галузей права.

Конституційно-правовій відповідальності притаманні особливості (особливі ознаки), які відрізняють її від інших видів юридичної відповідальності:

Підставою настання конституційно-правової відповідальності є порушення норм Конституції, які відповідно конкретизуються в конституційному законодавстві.

Конституційно-правова відповідальність має складну структуру. Вона закріплює:

по-перше, соціальну відповідальність, що вимагає відповідної, високосвідомої та ініціативної поведінки всіх суб'єктів конституційного права;

по-друге, загальні начала відповідальності за правопорушення, що служать "орієнтиром" для формування відповідальності в інших галузях права;

по-третє, - конкретні види конституційно-правової відповідальності, що застосовується за порушення окремих конституційно-правових норм та інститутів.

- ❑ Конституційно-правова відповідальність визначає не тільки міру впливу у випадку правопорушення, але й передусім відповідальну поведінку суб'єктів конституційного права щодо виконання свого обов'язку, реалізації політико-юридичної компетентності. Тому даний вид відповідальності формується не тільки в охоронних, але, більшою мірою, у регулятивних приписах норм конституційного права.

Суб'єктами конституційно-правової відповідальності можуть бути:

1) держава. Такий висновок впливає із аналізу ч.2 ст. 3.

4) громадські об'єднання: політичні партії і громадські організації;

2) органи державної влади;

5) посадові особи – депутати;

3) органи місцевого самоврядування;

6) фізичні особи: громадяни України, іноземні громадяни та особи без громадянства.

Крім чітко, визначеного політичного характеру конституційна відповідальність має й інші особливості. Вони зумовлені природою конституційного права, механізмом реалізації норм цієї галузі.

Таким чином, будучи засобом забезпечення приписів правових норм, конституційна відповідальність втілюється в життя двояко:

а) безпосередньо в межах конституційних правовідносин;

б) через норми інших галузей права

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ "вичерпує" себе в нормах конституційного права.

Однак у багатьох випадках конституційна відповідальність поєднується, переплітається з іншими видами юридичної відповідальності. Так, відповідальність депутата, що вчинив кримінальний злочин, поєднує в собі конституційну (державно-правову) і кримінальну відповідальність.

Таким чином, інститут конституційної відповідальності є одним із тих системоутворюючих факторів, які дають змогу вважати конституційне право самостійною галуззю системи національного права України.

2. Специфіка конституційно-правової відповідальності.

Найважливішим елементом конституційного правопорушення є наявність вини. В конституційному праві вина часом не відповідає традиційним уявленням про її форму, що пов'язано зі специфікою конституційно-правових відносин і особливим статусом суб'єктів відповідальності. Специфіка в цій галузі права наштовхнула деяких авторів дійти висновків, що конституційно-правова відповідальність може наставати й за відсутності правопорушення, а обов'язкова вимога наявності вини звужує діапазон застосування відповідальності. Такий погляд є помилковим, оскільки викликаний ототожненням конституційно-правової відповідальності з політичною.

□ Безумовно, не всі політичні відносини стають конституційно-правовими, а тільки найважливіші та найзначущі для суспільства. Право не може та й не повинно "замикати" всю практичну політику у своїх жорстоко формалізованих межах, однак поза правовими формами в багатьох випадках політика не може бути ні вдало вироблена, ні вдало реалізована. Саме тому конституційно-правові відносини є юридичною формою політичних відносин як єдність узагальнених і соціально значущих характеристик. З огляду на вищезазначене, сфера суспільних відносин, що є суб'єктом конституційно-правової відповідальності, набагато вужча за сферу політичної відповідальності.

СУБ'ЄКТАМИ ОБОХ ВИДІВ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВИСТУПАЮТЬ ЇЇ
ФУНКЦІОНАЛЬНО РІЗНІ НОСІЇ:

- органи державної влади, політичні партії та громадські організації
 - професійні політики та окремі громадяни
 - політичні партії та громадські організації
-

Всіх їх об'єднує те, що саме ними виробляється та запроваджується в життя реальна політика. Але слід зауважити, що коли носій політичної відповідальності не повинен володіти будь-якими додатковими ознаками, то суб'єкт конституційно-правової відповідальності повинен мати певну деліктоздатність.

3.Співвідношення ретроспективного і позитивного аспектів в конституційно-правовій відповідальності.

Ще однією особливістю конституційної відповідальності є те, що вона буває двох видів:

Ретроспективна, що передбачає відповідальність за минуле. Вона настає лише тоді, коли для цього є нормативна підстава – пряма вказівка в законі; фактичною підставою ретроспективної відповідальності є вчинення правопорушення.

Активна або позитивна, тобто відповідальна поведінка, підзвітність, юридична компетентність, усвідомлення свого обов'язку, його неухильне виконання, тобто відповідальність як обов'язок здійснити дії, встановлені у законі.

ДУЖЕ ВАЖЛИВОЮ ОСОБЛИВІСТЮ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ Є ПЕРЕНЕСЕННЯ “ЦЕНТРУ ТЯЖІННЯ” З РЕТРОСПЕКТИВНОГО АСПЕКТА НА ПОЗИТИВНИЙ. РЕТРОСПЕКТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ НАСТАЄ ЛИШЕ В ТОМУ ВИПАДКУ, КОЛИ “НЕ СПРАЦЮВАВ” МЕХАНІЗМ АКТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.

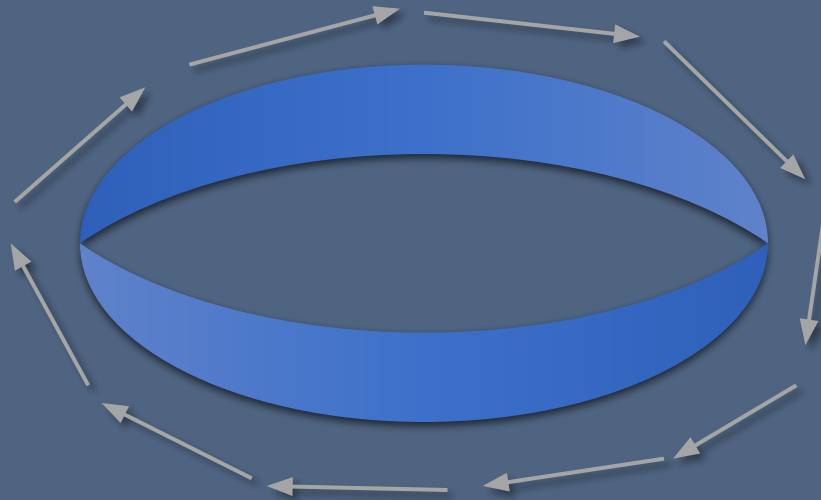
У СФЕРІ КОНСТИТУЦІЙНИХ ВІДНОСИН ДОМІНУЄ САМЕ ПОЗИТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ, А РЕТРОСПЕКТИВНА ГРАЄ РОЛЬ ДОПОМІЖНОЇ, ХОЧА ДАЛЕКО НЕ ДРУГОРЯДНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.

У сфері конституційних відносин домінує саме позитивна відповідальність, а ретроспективна грає роль допоміжної, хоча далеко не другорядної відповідальності.

Підставами відповідальності, за конституційним правом, є нормативні та фактичні умови. Нормативна основа передбачає лише можливість юридичної відповідальності, а реальною вона стає за наявності юридичних фактів

Підставами позитивної відповідальності є виконання суб'єктом конституційних відносин певних функцій. Так, державний орган, посадова особа несуть відповідальність вже з огляду на те, що до цього зобов'язує їх статус. Позитивна відповідальність характерна й тим, що іноді важко визначити формалізовані критерії для оцінки поведінки вказаних суб'єктів.

Фактичною підставою відповідальності в ретроспективному плані є вчинення правопорушення. Наприклад, якщо посадова особа податкової інспекції не якісно виконувала перевірки на підлеглих підприємствах, в зв'язку з чим мало місце приховування податків, які мали надійти до бюджету- тут має місце позитивна відповідальність. Якщо ця посадова особа порушила умови реалізації права на державну службу (ст.4 цього Закону) тоді настає ретроспективна відповідальність.

Отже, співвідношення ретроспективного і позитивного аспектів полягає в тому, що головна (домінуюча) позитивна відповідальність не може існувати без ретроспективної відповідальності, яка настає лише тоді, коли для цього є нормативна основа, тобто пряма вказівка в законі.

4. КОНСТИТУЦІЙНІ САНКЦІЇ ТА ЇХ ВИДИ.

САНКЦІЯ Є ОБОВ'ЯЗКОВИМ АТРИБУТОМ ретроспективної юридичної відповідальності, в даному відношенні конституційно-правова відповідальність не є виключенням. Тут взагалі необхідно вказати на те, що відповідальність виступає в якості форми реалізації деяких санкцій.

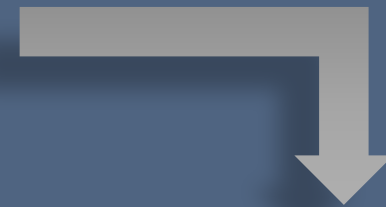
У ПРАВОВІЙ ДЕРЖАВІ В ОСНОВУ ПОБУДОВИ СИСТЕМИ державних органів покладається принцип розподілу влади. Даний принцип, закріплений і у Конституції, зокрема (ст. 6), визначає, що “Державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову”.

ОСНОВОЮ ДАНОГО ПРИНЦИПУ Є МЕХАНІЗМ СТРИМАНЬ ТА ПРОТИВАГ, який фактично закріплюється в санкціях норм Конституції – норм прямої дії, які в свою чергу визначають певні види конституційно-правової відповідальності.

- ❑ Перед тим, як безпосередньо звернутися до санкцій, які передбачають відповідальність окремих суб'єктів конституційного права, необхідно назвати їх загальну типологію, оскільки до кожного окремого суб'єкта можна застосувати й декілька з нижченазваних загальних видів санкцій.

1) скасування незаконних актів (примусова ліквідація правовідносин, що незаконно виникли, відновлення порушеного правопорядку та ліквідації спричиненої шкоди); (ст. 118.ч.8)

2) рішення голів місцевих державних адміністрацій, що суперечать Конституції та законам України можуть бути відповідно до закону скасовані Президентом України, або головою місцевої державної адміністрації вищого рівня.

3) призупинення дії актів державних органів;

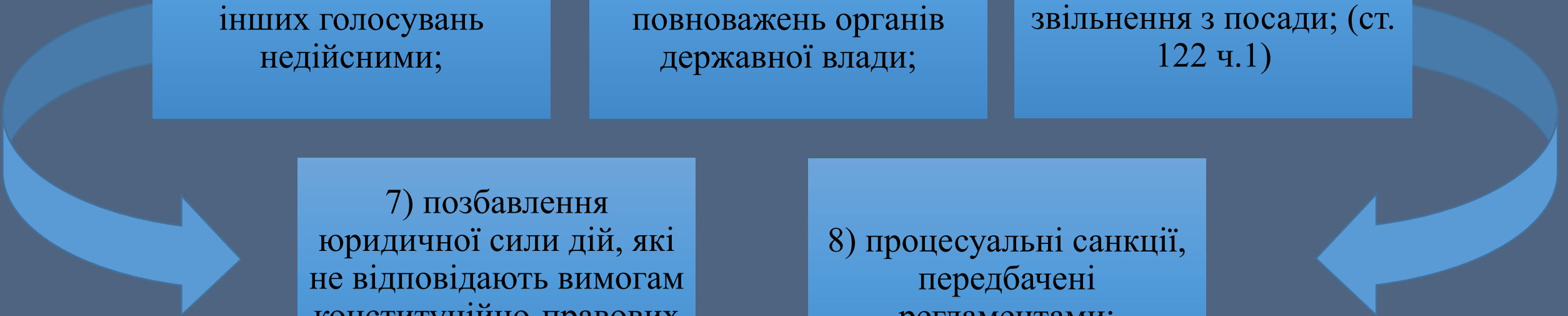
4) визнання результатів
виборів, референдумів,
інших голосувань
недійсними;

5) дострокове
припинення
повноважень органів
державної влади;

6) дострокове
переформування органів,
звільнення з посади; (ст.
122 ч.1)

7) позбавлення
юридичної сили дій, які
не відповідають вимогам
конституційно-правових
норм;

8) процесуальні санкції,
передбачені
регламентами;

Відповідальність за Конституцією України (санкції):

Закони, інші правові акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними [Конституційним Судом України] втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність.
(ст. 152 ч.2)

Відповідальність Верховної Ради України: (ст. 106 ч.8) [Президент України] припиняє повноваження Верховної Ради України, якщо протягом тридцяти днів днієї чергової сесії пленарні засідання не можуть розпочатися;

Відповідальність народного депутата: (ст. 81 чч. 3,4) дострокове припинення повноважень народного депутата у зв'язку з набранням законної сили обвинувального вироку.

(ст.79 п. 5) Відмова скласти присягу має наслідком втрату депутатського мандату.

❑ Відповідальність Президента України: (ст. 111) Президент України може бути усунений з поста Верховною Радою України в порядку імпічменту у разі вчинення ним державної зради або іншого злочину. [вся процедура імпічменту викладена у статті].

❑ Відповідальність Кабінету Міністрів України: (ст. 115 ч.4) Прийняття Верховною Радою України резолюції недовіри Кабінету Міністрів України має наслідком відставку останнього.

❑ Відповідальність суддів: (ст. 126 ч. 5. пп. 4,5,6) суддя звільняється з посади органом, що його обрав або призначив, у разі: порушення суддею вимог щодо несумісності; порушення суддею присяги; набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього.

В літературі відповідальність у сфері дії конституційного права інколи ототожнюється із санкціями.

Прикладами конституційних (державно-правових) санкцій є:

дострокове припинення повноважень органів державної влади або посадових осіб;

дострокове припинення повноважень народного депутата України у зв'язку з набранням законної сили обвинувальним вироком щодо нього;

скасування чи призупинення актів державних органів;

визнання виборів недійсними; процесуальні санкції, вказівка на які є в регламентах, тощо.

✓ ВИСНОВОК.

Інститут конституційно-правової відповідальності є одним із тих системоутворюючих факторів, які дають змогу вважати конституційне право самостійною галуззю системи національного права України.

✓ Як бачимо, деякі з наведених ознак конституційно-правової відповідальності є застарілими і не відповідають рівню нових відносин, які складаються на сучасному етапі розвитку в галузі конституційного права, і не виправдано ускладнюють їх. Зрозуміло також, що Конституція та конституційні закони не можуть бути єдиним джерелом конституційно-правової відповідальності, оскільки більшою мірою вони покликані регламентувати лише основи всіх видів юридичної відповідальності, які підлягають подальшій конкретизації в галузевому законодавстві. Однак в системі конституційного права України недостає інтеграційної ланки, яка б впорядковувала всі складові конституційно-правової відповідальності.

✓ Я вважаю, що для цього необхідно розробити та прийняти закон України “Про конституційну відповідальність”, в якому були б чітко визначені юридичні підстави для настання несприятливих наслідків конституційної відповідальності, а так само і процедурні питання відставки вищих посадових осіб. Відсутність конкретних підстав притягнення до конституційної відповідальності – одна з найважливіших проблем конституційного права. Загальний характер конституційних норм є додатковим аргументом на користь прийняття такого закону, який системно конкретизував би норми Конституції, тому цей закон повинен повністю ґрунтуватися на положеннях Конституції, деякі з яких можна навіть безпосередньо використати в його тексті.

На мій погляд, у даному законі повинно даватися поняття конституційно-правової відповідальності, підстави її настання, повинні бути перераховані суб'єкти цієї відповідальності і процедура притягнення до відповідальності кожного з них.

Згідно з поділом суб'єктів (держава; органи державної влади; органи місцевого самоврядування; громадські об'єднання: політичні партії і громадські організації; посадові особи – депутати; фізичні особи: громадани України, іноземні громадяни та особи без громадянства) можна розробити структуру законопроекту за принципом: кожному суб'єкту відповідає розділ з такою ж назвою. (напр. “Відповідальність Держави”, “Відповідальність вищих органів державної влади”, “Відповідальність посадових осіб” тощо.)

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Колосов І.І. «Конституционная ответственность — самостоятельный вид юридической ответственности» \\ Государство и право , 1997. № 4.
2. Красникова А. «Конституционная ответственность в современном украинском конституционализме» \\ Юридический весник, 2001, № 2. -Ст.90
3. Лучин О.В. «Конституционная ответственность. Связь юридической науки с практикой.» \\ Москва, 1986. С. 72.
4. Мордовец А.С. «Права и конституционная ответственность» // Личность и власть: конституционные вопросы. Ростов-на-Дону, 1995. С. 118.
5. Погорілка В.Р. “Конституційне право України” \\ Наукова Думка, 2000 -Ст. 135
6. Самуйлик Н.Н. «Політична відповідальність: специфіка, структура, функціонування.» \\ Автореф. канд. політ. наук. Одеса, 1997. С. 14.
7. Степанов И.М. «Конституция и политика.» \\ Москва, 1984. С. 37.
8. Тарасов О.А. «Конституционные основы ответственности государственных органов.» \\ Автореф. канд. юрид. наук. Москва, 1986. С. 9.
9. Тененбаум В.О. «Категории "политика" и "власть" в науке конституционного права.» \\ Проблемы конституционного права. Вып. 1 (2). Саратов, 1974. С. 53
10. Фетисов А.С. «Политическая власть проблемы легитимности» // Социально-политический журнал 1995. № 3. С. 102

ДЯКУЮ ЗА УВАГУ

